

Biljana Andelković¹ Doktorand na Odeljenju za etnologiju i antropologiju
Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu

HEGEMONI MASKULINITET U MUŠKIM ZATVORIMA U SRBIJI

Apstrakt: Polazeći sa stanovišta da ne postoji jedan već više različitih tipova ili oblika maskuliniteta u svakom društvu, u radu se bavim mogućnostima primene koncepta hegemonog maskuliniteta na društvene odnose u muškim zatvorima u Srbiji. U radu sam pokušala da definišem odnose između osuđenika analizirajući njihovu upotrebu nekoliko izvora moći (ekonomskih, psihofizičkih, kriminogenih) koje sam prilikom proučavanja populacije osuđenika prepoznala uz pomoć hegemonog maskuliniteta kao analitičkog sredstva. Tokom te analize neminovno je bilo osvrnuti se i na odnos između hegemonog maskuliniteta i hipermaskuliniteta. Analizirana je građa sakupljena intervjuima u kazneno-popravnim zavodu u Zabeli tokom 2010. godine, kao i građa dobijena iz intervju sa bivšim osuđenima kazneno-popravnog zavoda u Nišu tokom 2014. godine.

Cljučne reči: hegemoni maskulinitet, hipermaskulinitet, subordinirani maskulinitet, osuđenici, zatvori

Tokom devedesetih godina prošlog veka značajno je porastao broj istraživanja maskuliniteta koja su pažnju usmerila na socijalnu konstrukciju razlika među muškarcima i na to kako određeni tipovi maskuliniteta bivaju konstruisani kao dominantni. U istom periodu došlo je do zamene jedinstvenog koncepta muškosti pluralizovanim konceptom, nakon što su pojedini autori zapazili da pored očigledne razlike između muškaraca i žena, razlike postoje i među samim muškarcima, što proizvodi hijerarhijski odnos između njih (Petersen 2003, 57). Sa tim u vezi, pre više od dve decenije, uveden je koncept hegemonog maskuliniteta, koji se vrlo brzo proširio u okviru društvenih i humanističkih nauka, prvenstveno u sociologiji, psihologiji, kriminologiji, pedagogiji, kao i u istraživanju medijske konstrukcije muškosti (Connell and Messerschmidt 2005, 833). Koncept je, očekivano, našao svoje mesto i u etnografskim studijama. Štaviše, neke od njih utrle su put istraživanju hegemonog maskuliniteta u institucijama

---

¹ andjelkovicb@gmail.com

(Cheng 1996; Cockburn 1991), istraživanju uloge hegemonog maskuliniteta prilikom donošenja odluka (Messerschmidt 1995), istraživanju vojske, gde su specifični obrasci hegemonog maskuliniteta bili čvrsto ukorenjeni (prema Connell and Messerschmidt 2005, 834), kao i istraživanju hegemonog maskuliniteta u različitim društvima, poput Gutmanove studije o isprepletanosti meksičkog "mačizma" i nacionalizma (Gutman 1996).

Od druge polovine devedesetih godina dvadesetog veka raste i broj radova koji se bave istraživanjem (hegemonog) maskuliniteta u zatvorima (Sabo et al. 2001; Phillips 2001; Bandyopadhyay 2006; Karp 2010).² U domaćoj nauci ovom problemu do sada nije poklanjana značajnija pažnja, iako se manji broj autora indirektno doticao ovog pitanja i njegovom vezom sa kriminalitetom.³ Moja namera je da u radu, oslanjajući se na prikupljenu građu, pokušam da empirijski proverim upotrebljivost koncepta hegemonog maskuliniteta prilikom proučavanja međuljudskih odnosa u zatvoru, odnosno da utvrdim ko, u kojim situacijama i na koji način ostvaruje dominantan status. Građu za ovaj rad čini 32 intervju sa (bivšim) osuđenima i zatvorskim osobljem, kao i informacije iz štampanih i elektronskih medija.

Hegemoni maskulinitet i njegove karakteristike u homosocijalnom okruženju

Tokom osamdesetih godina prošlog veka Robert Connell (R.W. Connell)⁴ je razradio više koncepata koji definišu mesto i ulogu maskuliniteta u socijalnim matricama moći, rodne nejednakosti i strukturi rodnih odnosa. Najpoznatiji i ve-

---

² Termin zatvor se kolokvijalno koristi za različite tipove ustanova, od istražnog zatvora (pritvora), preko okružnih zatvora do kazneno-popravnog zavoda.

³ U svom radu o popularnoj kulturi Saša Nedeljković, između ostalog, dotiče pitanje odnosa moći među pritvorenicima u istražnom zatvoru (Nedeljković 2012). Autor međutim ne koristi koncept hegemonog maskuliniteta kao analitičko sredstvo, iako njegova analiza o "pritvorskim autoritetima" u izvesnoj meri odgovara parametrima hegemonog maskuliniteta. Autori Olivera Pavićević i Sergej Uljanov u svom radu (2012), analizirajući uticaj potrošačke kulture na kriminal među maloletnicima, zaključuju da se novi kulturni obrasci koji promovišu luksuzan život i hedonizam doživljavaju kao "ultimativni cilj" (Pavićević/Uljanov 2012, 25). Sa tim u vezi, autori zaključuju da je maloletnički kriminal, koji se javlja usled uskraćenosti u stvarima koje se promovišu kao "imperativ novog potrošačkog raja" sa jedne strane, i kao vid otpora postojećem neprijateljskom poretku (koji dolazi sa Zapada) sa druge strane, razvijen pod uticajem hipermaskulinog modela muškosti.

⁴ Robert Connell je danas Raewyn Connell. U radovima i publikacijama se potpisuje kao Raewyn Connell od 2006. godine. Prethodne radove objavljivala je kao Robert Connell, Bob Connell ili R.W. Connell.

rovatno najpopularniji deo njegovog rada u okviru muških studija predstavljao je koncept hegemonog maskuliniteta. U želji da objasni maskulinitet koji u određenoj strukturi rodnih odnosa zauzima dominantnu poziciju, Konel je, inspirisan Gramšijevim konceptom hegemonije, primenio ovaj pojam na rodne odnose (Connell 1996) i stvorio referentni okvir za razumevanje maskuliniteta, moći i muške dominacije (Bijelić 2011, 5). Konel nije jedini autor koji je uočio da su pojedini oblici maskuliniteta dominantniji u odnosu na druge, ali je bio prvi koji je pojam hegemonog maskuliniteta uveo u naučni diskurs (Jarić 2006).⁵

Hegemoni maskulinitet je bio shvaćen kao obrazac prakse, kao ono "što se radi" (ne samo kao skup rodnih očekivanja i identiteta) kako bi se nastavila dominacija muškaraca nad ženama (Connell and Messerschmidt 2005, 832). Sa druge strane, on predstavlja normu, odnosno ideal muškosti kome treba težiti. Predstave hegemonog maskuliniteta razlikuju se od društva do društva, kulturno su determinisane i istorijski promenljive (više u Šmale 2011). Te predstave variraju i u okviru istog društva, zato što različite institucije promovišu različite forme maskuliniteta, pa se tako mogu razlikovati poželjni modeli muškosti koje slavi država, nameće crkva ili se propagira putem masovnih medija (Connell and Messerschmidt 2005, 838). Iako je pojam hegemonog maskuliniteta uveden sa ciljem da ponudi objašnjenje zbog čega i na koji način muškarci u društvu održavaju dominantne društvene uloge, pre svega nad ženama, koncept je doživeo široku primenu u brojnim empirijskim studijama koje su istraživale hijerarhijski odnos među samim muškarcima. Uprkos tome što je prvobitno pretrpeo ozbiljne kritike koje su se ticale ograničenosti analitičkog potencijala (videti Demetriou 2001; Connell and Messerschmidt 2005), koncept hegemonog maskuliniteta nastavio je da se koristi u brojnim radovima, između ostalog i u radovima koji su se bavili maskulinitetom u zatvoru. Ipak, zbog kritika koje su se pojavile na račun hegemonog maskuliniteta Connell i Messerschmidt (2005) su redefinisali koncept kao: "normativni muški ideal u društvu koji podržava rodnu hijerarhiju i podređene marginalne maskulinitete i muškarce koji ne zadovoljavaju taj ideal. Dakle, hegemoni maskulinitet predstavlja prototip ili idealtipsku muškost koja je u velikoj meri prihvaćena i od strane žena i od strane muškaraca u društvu, čak i onih koji ne mogu da dosegnu taj ideal" (Isto).

---

⁵ Razvoj koncepta započeo je još tokom osamdesetih godina, a prvi put se pominje u izveštaju sa projekta o socijalnoj nejednakosti u australijskim srednjim školama (Kessler et al. 1982; prema Connell and Messerschmidt 2005). Taj projekat je ponudio empirijske podatke o višestrukoj rodnoj i klasnoj hijerarhiji (Connell et al. 1982). Počeci koncepta sistematizovani su u članku "Towards a New Sociology of Masculinity" (Carrigan et al. 1985), u kome su oštro kritikovani prethodni radovi o "muškim polnim ulogama", dok je sa druge strane predloženo uvođenje modela "višestrukih muškosti i odnosa moći" (Connell 1987).

U muškim zatvorima kao homosocijalnim institucijama, usled odsustva pripadnica ženskog pola, hegemoni maskulinitet se gradi u odnosu na subordinirane maskulinitete. Hegemoni i subordinirani maskuliniteti u zatvoru reflektuju slične socijalne odnose koji postoje između žena i muškaraca u društvu van zatvora (Sabo et al. 2001). Zbog toga su, po mišljenju Meseršmita, koncepti hegemonog i subordiniranih maskuliniteta korisna analitička sredstva prilikom istraživanja toga kako muškarci doživljavaju svakodnevni život u zatvoru i kako se odnose prema kulturnim predstavama hegemonog maskuliniteta (Messerschmidt 2001, 70). Ove analitičke kategorije olakšavaju shvatanje hijerarhijskih odnosa među osuđenima, razumevanje međusobne interakcije i toga koje resurse maskuliniteta osuđenici koriste tokom boravka u zatvoru kako bi postigli bolji status. Tokom boravka u zatvoru muškarci reprodukuju ideje o muškosti kroz društvenu praksu, kao što to čine i van zatvora (Messerschmidt 2001, 67). Van zatvor međutim, muškarci raspoložuju brojnim sredstvima koja mogu dovesti do hegemonog statusa (obrazovanje, socijalni status, etnička pripadnost, seksualna orijentacija i sl.). U uslovima delimične ili potpune izolacije kakvi postoje u zatvorima, mnogi od parametara hegemonog maskuliniteta koji su važni van zatvora postaju irelevantni.

U nameri da saznam koje su to odlike hegemonog maskuliniteta u domaćim zatvorima obavila sam razgovore sa osuđenima, bivšim osuđenima i zatvorskim osobljem (vaspitačima i pripadnicima obezbeđenja). Intervjui koje sam obavljala bili su zamišljeni kao neformalni razgovori tokom kojih su osuđenici govorili o svom boravku u zatvoru i opisivali različite situacije sa kojima su se suočili tokom boravka u njemu. Pokušala sam da kroz njihovo lično iskustvo i percepciju zatvorske svakodnevice, kao i opisanu komunikaciju i interakciju sa drugim osuđenim licima, rekonstruišem elemente koji imaju značajnu ulogu u konstrukciji idealnog modela muškosti, kao i to na koji način se stiču i održavaju različiti statusi među pripadnicima osuđeničke populacije. Da bih to saznala bilo je neophodno da utvrdim strukturu odnosa koja vlada unutar zatvora što nije bilo ni malo jednostavno i zahtevalo je brojna pojašnjenja od zatvorskog osoblja koje je u stalnom kontaktu sa osuđenim licima. Razgovor sam započinjala uglavnom nekim opštim pitanjima o zatvorskom životu: kako je izgledao osuđenikov dolazak u zatvor, šta mu je najteže padalo tokom boravka u zatvoru, sa kim se družio i čime se rukovodio prilikom sklapanja poznanstava. Na taj način pokušala sam da otkrijem kako osuđenici percipiraju druge osuđenike, što mi je kasnije omogućilo da konstruišem hijerarhiju među njima, da vidim ko su "autoriteti" osuđeničke populacije i koja sredstva koriste da bi održali taj autoritet. Pokušala sam da otkrijem šta je ono što osuđenici prvo opažaju u međusobnoj interakciji, šta održava postojeću strukturu odnosa i koji su poželjni modeli muškosti u zatvoru. Akcent sam tokom razgovora stavljala i na to kako osuđenik opisuje sebe tokom boravka u zatvoru, da li uočava razliku u svom ponašanju unutar i izvan zatvora,

šta izaziva tu razliku i koje su konkretne situacije dovele do te promene. Takođe, pokušala sam da definišem koji faktori omogućavaju vidljivost hegemonog maskuliniteta u odnosu na druge tipove maskuliniteta u zatvoru. Tokom istraživanja uspešla sam da izdvojim nekoliko parametara koji utiču na to da se hegemoni maskulinitet izdvoji u odnosu na druge maskulinitete i koji ga čine prepoznatljivim ostalim osuđenima.

Kriminogeni parametri hegemonog maskuliniteta

Često sam tokom razgovora sa osuđenima dobijala komentar da "nije sva-ko ko je u zatvoru kriminalac". Ova floskula zasnovana je na činjenici da unutar zatvora postoji stroga podela na kriminalce i na one koji su kažnjeni "po drugom osnovu". To "po drugom osnovu" obuhvata, na primer, nesreće u saobraćaju sa smrtnim ishodom, seču šume u državnom vlasništvu za sopstvene potrebe ili sitne krađe da bi se prehranila porodica. Ta "druga" kategorija takođe obuhvata zavisnike od psihoaktivnih supstanci (koji mnoge krivične radnje obavljaju kada su u "krizi"), pa se mnogi ispitanici slažu da je njima mesto u ustanovama koje se bave odvikavanjem od bolesti zavisnosti, a ne u zatvoru. Zatim, u ovu kategoriju spadaju i porodični i seksualni nasilnici i dr. Dakle, odrednica "po drugom osnovu" odnosi se na osuđenike koji su iz socijalno ugroženih kategorija, koji su počinili krivično delo nehotice ili koji su počinili krivična dela za koja nije neophodan veliki intelektualni ili fizički potencijal. Sa druge strane nalaze se "kriminalci" – osobe kojima je kriminal zanimanje i lični izbor. "Kriminalci" uređuju zatvorski neformalni sistem, grade hijerarhijsku strukturu unutar zatvora, kreiraju prihvatljive i neprihvatljive obrasce ponašanja, a iz njihovog jezgra se stvaraju zatvorski autoriteti.

Na čemu se temelji razlika između samih "kriminalaca"? Okosnicu razlike čini krivično delo zbog koga je neko osuđen. Muškarci koji poseduju najviše moći u neformalnom sistemu jesu oni koji su osuđeni na višegodišnje kazne zatvora i čija krivična dela spadaju u domen teških razbojništava, ubistava ili organizovanog kriminala. Obično ne borave prvi put u zatvoru, dobro se snalaze u njemu i imaju odličnu sposobnost procene na koji način treba da se ponašaju prema različitim osuđenima. Oni zavode red u sobi (zatvoru), odlučuju koji će televizijski kanal biti pušten, određuju ko će da spava na kom krevetu i daju zaduženja ostalim osuđenima. Još jedna stvar ih izdvaja od većine osuđenika – mogućnost provere *ispravnosti* bilo kog osuđenika, što zahteva prikupljanje informacija o svakom licu u njihovom bliskom okruženju. Osuđenici, pogotovu oni koji u zatvoru provode dosta vremena i slove za zatvorske autoritete,⁶ nastoje da stalno dobijaju nove informacije iz sveta podzemlja

---

⁶ Moram da naglasim da se pojam *autoritet* ne pojavljuje kao takav u odgovorima ispitanika, štaviše na konkretna pitanja o tome ko su zatvorski autoriteti, dominantni

ili koriste svoje veze u policiji, pravosuđu ili među zavodskim (zatvorskim) osobljem. Njima su ove informacije važne iz nekoliko razloga. Na osnovu njih procenjuju da li je osoba koja je došla u sobu "cinkaroš", šta smeju da govore pred njim; važno im je koga "poznaje napolju" da bi znali kako da se postave prema njemu; na kraju, raspituju se o materijalnom stanju osuđenika, jer je česta situacija da se osuđenici razmeću bogatstvom koje ne poseduju i govore o tome šta su sve stekli baveći se kriminalom, dok je istina van zatvora sasvim drugačija. Ovakve laži, kada se razotkriju, a obično se brzo otkriju, stavljaju osuđenika na niže mesto u zatvorskoj hijerarhiji, izjednačavajući ga sa lopovima i sitnim prevarantima.

Višegodišnje zatvorske kazne primoravaju osuđenike da svet u kome borave što više prilagode sebi. Unutar takvog sveta oni osećaju potrebu da stvore krug bližih saradnika na koje će morati da se oslone tokom boravka u zatvoru. Krivično delo zbog koga je neko osuđen "računa se samo ako ga je taj sam odradio". Ovo naglašavam zato što su mi ispitanici više puta pomenuli da u zatvoru postoje i osuđenici za koje se veruje da nisu lično izvršili krivično delo zbog koga su osuđeni, već da "robijaju za drugog". Takvi osuđenici dobijaju redovne uplate na lični račun, pakete i, u najboljem slučaju, porodica im je zbrinuta tokom njihovog boravka u zatvoru. Na ovo se odlučuju ili zbog loše materijalne situacije, zbog ucene ili usled želje da "učine uslugu" nekom iz grupe ili društva kome pripadaju van zatvora. Ovakvi osuđenici, bez obzira za koje su krivično delo i na koju dužinu zatvorske kazne osuđeni, ne dostižu visoku poziciju unutar neformalne zatvorske hijerarhije. Po mišljenju pojedinih osuđenika hijerarhija među osuđenicima ne postoji i oni smatraju da ih zatvorsko osoblje gleda sa jednakim nipodaštavanjem i da su svi oni "njima isti". Ovakvo viđenje donekle ima smisla, ako se posmatra zatvor kao sistem u kome su osuđenici podređeni delovima formalnog sistema. Međutim, u zatvoru svakako postoji i hijerarhija neformalnog sistema, koja se gradi između osuđenika. Kriterijumi za stvaranje te hijerarhije nisu univerzalno priznati od svih osuđenika (Bandyopadhyay 2006, 189), a nije ih lako ni formulisati. Učinjeno krivično delo jeste, ipak, jedan od kriterijuma koji određuje status nekog osuđenika. Najviši status po tom kriterijumu imaju profesionalni kriminalci (poput plaćenih ubica, osuđenika za teška razbojništva i organizovani kriminal).

---

osuđenici ili vođe zatvorskih neformalnih grupa, uglavnom sam dobijala odgovore da "toga nema". Pošto sam od vaspitača i komandira dobijala drugačije odgovore, koji svedoče o postojanju takvih pojedinaca, pošla sam od toga da su neiskreni u odgovorima i cilj mi je bio da indirektno otkrijem zbog čega ne govore o tome. Ispostavilo se da je jednom broju pojedinaca bilo teško da govore o tome kako postoje zatvorski autoriteti, jer to od njih zahteva suočavanje ili barem preispitivanje sopstvene pozicije u zatvorskoj hijerarhiji. Sa druge strane, zaključila sam da jedan broj osuđenika ne percipira zatvorsku hijerarhiju i uopšte ne uočava relacijske odnose.

Najniži status, sa druge strane, imaju ubice dece, makroi, silovatelji (žena, deca ili osoba sa invaliditetom), sitni lopovi (koji su mahom povratnici) i narkomani. Učinjena krivična dela postaju marker maskuliniteta tako što ili naglašavaju maskuline osobine poput hrabrosti, snage, odlučnosti, smelosti, spretnosti, drskosti i sl., ili sa druge strane, naglašavaju primenu sile nad slabijima (poput dece, žena i starih lica), što dovodi u pitanje nečije maskuline osobine. U praksi, to znači da ubica vođe suparničkog kriminalnog klana u zatvoru nema isti status kao ubica deteta ili starice. Prevedeno na zatvorski žargon, prvi bi bio "jak" osuđenik, a drugi bi bio "sisu". Takođe, prvi bi bio "poštovan" unutar osuđeničke populacije, a drugi bi bio "odbačen".

Između vrha i dna zatvorske hijerarhije nalazi se čitav spektar osuđenih za različita dela: "iz nehata", "saobraćajke", privredni kriminal i sl. Kod ovakvih krivičnih dela, položaj osuđenika u zatvorskoj hijerarhiji zavisi i od karakternih osobina, sposobnosti prilagođavanja grupi, ličnih poznanstava, starosti i interesovanja.

Iako osuđenici nisu uvek u stanju da jasno definišu sopstvenu poziciju u zatvorskoj hijerarhiji, oni tačno prepoznaju sa kim "ne treba da se druže" i "kome ne treba da se zameraju". Neki osuđenici ove relacije uočavaju spontano, dok se na druge vrši izvestan pritisak da sa određenim kategorijama osuđenika ne komuniciraju, tako što im se govori "da je taj cinkaroš", "taj je silovao rođenu ćerku", "taj je ubio komšijino dete", "taj je zarađivao na ženinoj guzici", "terao je ćerku na prostituciju". Na ovaj način dolazi do formiranja zatvorskih slojeva, odnosno kategorija "neprihvatljivih za druženje".⁷ Pojedinci iz ovih kategorija ne samo da nisu prihvatljivi za druženje, već se njihova muškost osporava tako što se za njih koristi niz uvredljivih termina vezanih za žene (snaša, seka, sisa, p.ka, p.da). Postoje i kategorije onih koji su prihvatljiviji za druženje, za koje se jednostavno govori da su "korektni" ili "ok", "ne talasaju", nikome se ne zameraju, ne prave probleme ni sebi ni drugima. Vrlo često kod ovakvih osuđenika nije reč o ozbiljnim kriminalcima, već o ljudima koji kaznu zatvora izdržavaju zbog nesrećnih okolnosti i koji se istinski kaju i preispituju posledice vlastitih postupaka koji su ih doveli u zatvor. Na kraju, postoje i oni "kojima se ne treba zamerati" zato što su skloni upotrebi prekomernog nasilja i izazivanju nereda u zatvoru. Većini osuđenika po dolasku u

---

⁷ U terenskom istraživanju obavljenom 2010. godine u KPZ Zabela dobila sam podatke da su osuđenici za dela silovanja i ubistva dece izuzeti iz svih kategorizacija. Apsolutno svi osuđenici, vaspitači i zatvorsko osoblje sa kojim sam razgovarala ima identičan, negativan stav prema njima i kada se govori o osuđenicima, njihovim aktivnostima, delovanju i organizaciji, ova kategorija osuđenika jeste potpuno marginalizovana. Sa njima niko ne komunicira, ili izuzetno retko. Oni su usmereni na osobe kažnjene za slična krivična dela ili čak pristaju dobrovoljno na izolaciju kako bi izbegli fizičko nasilje od strane drugih osuđenika.

zatvor biva predočeno koga treba da izbegavaju i zbog čega. Mnogi ove "savete" poslušaju u želji da izbegnu moguće posledice i na taj način omogućavaju reprodukciju postojećih struktura odnosa. Saveti nekada dolaze od strane formalnog sistema, a nekada od samih osuđenika.

Krivično delo usko je povezano sa dužinom zatvorske kazne. Osuđenici koji u zatvoru borave dugi niz godina imaju razgranatu mrežu odnosa sa drugim osuđenici, ali i sa zatvorskim osobljem. Neki od njih postaju "sobni" ("sobni starešina") i zaduženi su za organizaciju održavanja i čišćenja sobe (pranje prozora, čišćenja toaleta), odnosno za davanje zaduženja drugim osuđenim iz sobe, obaveštavaju komandire o broju osuđenika u sobi i sl. Ovi osuđenici izabrani su od strane formalnog sistema i uživaju njegovo poverenje. Naravno, "sobni" nikada ne može da bude izabran iz kategorije onih osuđenika čija krivična dela, na nepisanom osuđeničkom kodeksu, nisu okarakterisana kao dovoljno "muška". Drugi osuđenici ih vide kao "one koji umeju sa komandirima", "koji se dobro poznaju sa svima" i u principu ih niko ne doživljava kao "cinkaroše" iako nekada komandirima prijavljuju neposlušnost i neizvršavanje obaveza od strane drugih osuđenika.

Postoji još jedna upadljiva razlika između osuđenika koji čine zatvorske autoritete i drugih, koji bi da se predstave kao opasniji nego što jesu. Zatvorski "autoriteti" se retko "hvale" time zbog čega su osuđeni. O njihovim presudama se saznaje ili iz medija ili ih sami pominju, ali u užem krugu ljudi. Njihove "akcije" se prepričavaju u kriminalnim zatvorskim krugovima, nabrajaju se saučesnici, uspesi ili propusti. Nasuprot njima postoje osuđenici koji se često hvale učinjenim krivičnim delima. To rade ili sa ciljem da zaplaše okruženje, kada ističu sopstvenu surovost u obračunavanju sa drugima ili kada žele da steknu propusnicu za "visoko zatvorsko društvo". Hvalisanje u zatvoru nije omiljena praksa, ali je konstantno prisutno. U tom hvalisanju (u zatvorskom žargonu "foliranje") se izgovore brojne laži. Osuđenici skloni hvalisanju sebi često pripisuju mnoga razbojništva i pljačke koje nisu izvršili ili distribuciju većih količina droge nego što su ikada videli. Takođe, ovi osuđenici često sebe prikazuju kao 'bliske ortake' poznatih osoba iz sveta kriminala. Neke vrste laži o ličnim poznanstvima ili učinjenim krivičnim delima se "disciplinski kažnjavaju" na licu mesta ili posle izvesnog vremena (opomenom, pretnjom, fizičkim kažnjavanjem, nameštanjem nekog problema).⁸ U osnovi ovakvih nei-

---

⁸ Opis jedne takve situacije dobila sam od bivšeg osuđenika kazneno-popravnog zavoda u Nišu: "I. je jednog dana došao u sobu u kojoj nikog nije poznao. Sama ta činjenica govorila je po nešto o slabim ličnim kontaktima, njegovoj "poznatosti" među drugim kriminalcima, kao i materijalnom statusu. Mlad, u svojim kasnim dvadesetim godinama, mišićav i ošišan "na keca", na izdržavanje kazne zatvora došao je zbog proizvodnje i puštanja narkotika u promet. Neka mala količina... Odmah je počeo nešto da talasa. Sa nekoliko cimera u sobi počeo je da se upušta u priče o tome ko mu je

stina krije se potreba osuđenika da se prikažu značajnijim u svetu kriminala nego što realno jesu i da, sa druge strane, sebi obezbede bolju reputaciju u zatvoru. Ova praksa pokazuje značaj i uticaj koji među osuđeničkom populacijom imaju počinjena krivična dela, način na koji je kriminalna radnja izvršena i kontakti u podzemlju.

Ekonomski parametri hegemonog maskuliniteta

Novac je, uz krivično delo zbog koga je neko osuđen, jedan od najvažnijih resursa maskuliniteta u zatvoru, kojim se pored brojnih materijalnih dobara kupuju usluge i izvesne privilegije. Novac u zatvor ulazi na dva načina: legalno (kao uplata na lični račun⁹ i sa njim osuđenici ne dolaze direktno u kontakt) i ilegalno (u vidu novčanica). Ovaj drugi način je redak budući da su sankcije za takav prestup oštre i da se takva dela često otkriju. Takvim postupcima (plaćanje u gotovom novcu) pribegavaju uglavnom samo vrlo neiskusni i nevešti osuđenici.¹⁰ U ostalim slučajeva kao platežno sredstvo se koristi ro-

---

smestio, u kojim poslovima je učestvovao ili "kakav uticaj ima napolju". Hvalio se danima dok nije počeo da spominje neka imena. Tada je R., osuđenik od pedeset i kusur godina, koji je tu boravio više od pet godina i koji se nije upuštao u ove razgovore, rešio da "se umeša". R. je sigurno dvadesetak godina jedan od krupnijih trgovaca drogom na Balkanu. Ima razrađenu mrežu saradnika od Turske, Bugarske, preko Srbije, do Kosova. U zatvoru ima sve, sem slobode. Njemu jednostavno nisi smeo da smetaš u sobi". Kada je I. prešao simboličku granicu R.-ove tolerancije na laž, on je prvi put reagovao kada su "ostali nasamo". I poslednji. Sagovornik koji mi je prepričao situaciju iz ove sobe ne zna detalje. R. je "postavio I.-a na mesto", rekao je, "i ovaj više nije pomenuo ni koga zna napolju ni da je ikada dilovao drogu. U narednom periodu, I. je obavljao sitnije poslove za R., čistio je umesto njega..." "Spuštanje na mesto" nije uvek bezbolno i pored verbalnog uključuje i fizičko nasilje, a osuđenici su razvili brojne načine da "kazna" bude efikasna.

⁹ Svaki osuđenik poseduje personalni račun na koji prima uplate tokom boravka u zatvoru. Novac može uplatiti bilo ko od članova porodice, rodbine, prijatelja ili saradnika van zatvora. Taj novac se najčešće koristi za kupovinu u zatvorskoj kantini i nešto ređe za plaćanje robe i usluga van zatvora. Recimo, ukoliko se osuđenik razboli i potrebna mu je medicinska nega koju ne može dobiti u zatvoru (troškovi analiza, skenera ili magnetne rezonance u privatnim klinikama; stomatološke usluge van zatvora – izrada proteza, mostova, veštačkih vilica), ili ukoliko on želi, a zatvorska uprava smatra da je to ispravno, da obavi neke lične poslove van zatvora (odlazak na invalidsku komisiju u mestu boravka, sahranu člana porodice i sl.); tada osuđenik mora da pokrije troškove prevoza zatvorskim vozilom i pratnju pripadnika obezbeđenja.

¹⁰ Susrela sam se sa dva primera unošenja novca u zatvor. Prvi slučaj je vezan za čoveka kome prilikom ulaska u zatvor nije oduzet novac, što je vrlo neobičajeno i može se smatrati ozbiljnim propustom službe koja je zadužena za pretres i oduzimanje nedozvoljenih stvari prilikom dolaska u zatvor. Tim novcem povremeno je otku-

ba, najčešće cigarete, slatkiši, kafa, sredstva za higijenu, delovi garderobe i sl. Teško je na osnovu odgovora ispitanika ustanoviti koja je maksimalna svota novca koju neko potroši u toku meseca ili koliko iznose najviše uplate (mada se pominju i cifre između petstotina i hiljadu evra), ali se lako može zaključiti da oni sa najvišim uplatama i redovnim paketima često uživaju najviši status u zatvoru. Taj status omogućava osuđeniku da privuče jedan broj pojedinaca koji su spremni da pruže različite vrste usluga u zamenu za novac, odnosno robu iz kantine, ali i da zajedno sa drugima koji takođe imaju "dobre pakete i uplate" deli hranu. Na ovaj način se formiraju "grupe" (moji ispitanici kažu ne veće od 4 do 5 osuđenika) koje predstavljaju najmanju jedinicu neformalnog sistema. Iako sami pripadnici takvih grupa govore da su oni samo "drugari" ili "da se znaju od ranije", postoje svedočanstva o tome da pripadnost takvim grupama povećava osećaj sigurnosti i podrške. To znači da osoba koja pripada nekoj grupi neće biti prepuštena sebi prilikom rešavanja bilo kakvih problema ili konflikata. U drugim situacijama pripadnost "grupi" podrazumeva "zajedničko delovanje" u okviru neformalnog sistema. U takvim grupama, iako se često ističe ravnopravnost pripadnika grupe, uvek postoji neko ko je "malo glavniji" i koji "više odlučuje". Upravo ti "malo glavniji" postaju nosioci neformalne moći u zatvoru.

Osuđenici koji imaju višak materijalnih sredstava izbegavaju obavljanje higijenskih poslova, poput čišćenja sobe, ribanja toaleta ili pranja vlastitog rublja. Oni ovaj tip usluga obično plaćaju nekom od siromašnijih osuđenika,

---

pljivao lične stvari od osuđenika koji su otpušteni iz zatvora. Drugi primer vezan je za osuđenika koji je izdržavao višegodišnju kaznu zatvora zbog ubistva iz nehata. On je bivši gastarbajter, njegovi roditelji još uvek rade kao gastarbajteri u Austriji, kao i vanbračna supruga. Za sebe kaže da je bivši alkoholičar, u depresiji i da je po dolasku u zatvor osećao konstantan strah. Zbog toga je stalno pokušavao da pronađe prijatelje među osuđenima. Međutim, zbog novca koji je imao često je bio meta različitih spletki, loših informacija i manipulacija od strane drugih osuđenika. Jednom prilikom, kada je već dobio bolji tretman zbog dobrog vladanja i imao pravo na slobodan vikend (vikend van zatvora), nekolicina osuđenika ga je ubedila da donese novac za "neke usluge". Pri povratku sa "slobodnog vikenda" on je pokušao da prokrijumčari novac, a otkriveno je i da se u zatvor vratio u alkoholisanom stanju (usled straha da li će ga otkriti on je počeo ponovo da pije). Naravno, zbog toga je automatski izgubio povoljniji tretman. U međuvremenu mu je obijena kuća i odnete sve stvari. On pretpostavlja ko je to organizovao (navodno su mu drugi kazali da je to cimer iz sobe). Običaj je da u ovakvim situacijama dođe do nekakvog obračuna, osвете, odbrane časti i muškog dostojanstva. Moj ispitanik je izbegao bilo kakvu vrstu sukoba i na taj način trajno uništio svoj "ugled" u osuđeničkoj populaciji. Ovaj "kukavički" čin odredio je njegov položaj u zatvoru i odnos drugih osuđenika prema njemu. Ovo je na neki način uticalo i na njegovu percepciju sebe kao muškarca. Javno je pokazao strah i priznao je da se boji. Bilo ga je sramota zbog toga.

najčešće paklicama cigareta. Mnogi osuđenici koji plaćaju ovakve usluge kažu da se ne osećaju dobro kada obavljaju ove poslove, jer su im ti poslovi "nekako ženski". Trivijalne radnje, poput pranja vlastitog rublja ili održavanje higijene životnog prostora, kao što se ispostavilo, predstavljaju veliki izazov za maskulinitet osuđenika u Srbiji. Ovo je naročito izraženo kod osuđenika starije generacije koji su vaspitavani u patrijarhalnom duhu, po kome su ovakve poslove za njih ranije obavljale majke, a kasnije supruge.

Često osobe koje najviše imaju i troše u zatvoru jesu oni koji zarađuju i žive od ozbiljnih krivičnih dela (organizovani kriminal, otmice, proizvodnja narkotika, velike pljačke). Njihovo delo, kao i novac koji poseduju, stvara od ovakvih osuđenika prototip kriminalca koji predstavlja ideal za one koji teže tome da se priključe nekoj kriminalnoj grupi po izlasku iz zatvora. Drugi osuđenici pokušavaju da ostvare veći stepen bliskosti sa njima, učine im uslugu i pokušavaju da ih "zaduže". Zahvaljujući "ugledu" koji imaju u sobi ili paviljonu, ovi osuđenici vrlo često uspevaju da smire tenzije, da spreče eskalaciju sukoba ili većih nereda. Zbog toga im pripadnici formalnog sistema čine sitnije ustupke i omogućavaju izvesne privilegije. Na ovaj način formalni sistem omogućava održavanje neformalnih struktura moći. To čine svesno, jer održavanjem postojećeg hijerarhijskog sistema postižu "stabilnost odnosa i socijalnu ravnotežu" (Nedeljković 2012, 417). "Privilegovanost" u zatvoru podrazumeva da možete da posedujete predmete koji su nedozvoljeni, npr. mobilni telefon, sat, šerpu, zejtin, kaiš ili nož. Ovi predmeti nisu dozvoljeni i otkrivanje istih u sobi, podrazumeva njihovo konfiskovanje i sankciju. Međutim, u određenim slučajevima, kako kažu moji informanti, to se ne čini.¹¹ Privilegovanost se takođe ogleda i u tome da pojedinci neće snositi sankcije ni nakon nekog incidenta.¹² Privilegovaniji lakše

---

¹¹"On je posedovao i mobilni i šerpu...drogu je mogao da unese kako hoće. Mobilni oduzimaju, ako nađu. Šerpu ne možeš da imaš. To oduzimaju, ali njemu su dozvolili. On je u sobi imao čoveka koji je kuvao samo za njega. Nije jeo ono što se sprema u zatvorskoj kuhinji".

Ili: "Taj čovek, jedan od najvećih lopova na svetu, je najveći gospodin koga sam ja u životu upoznao. Ovde u zatvoru je nosio dobar sat, razgovarao mobilnim, pušio tompus, mogao je da uradi i da završi šta hoće u zatvoru i iz zatvora... Nikome se nije zamerao, svi su ga poštovali, od nas robijaša, zapovednika do upravnika, ja mislim... Kad smo se pozdravljali on kaže hvala ti na svemu. Ja mu kažem hvala i tebi na svemu i čast mi je bila poznavati te. I to sam i mislio. Čitaš u novinama o takvom čoveku sve najgore. Njega su svi poštovali. Svi, bukvalno. Nije se ni po čemu isticao. On pokušava da se spusti na tvoj nivo, a ne da pokazuje svoj..."

¹²"Za četiri godine u zatvoru dvojicu sam prebio. Išao sam na to da ih ubijem, nisam ni razmišljao, koliko sam se iznervirao. Nekoliko najjačih momaka me je zadržavalo. Potpuno sam izgubio kontrolu. Kada su me pozvali, ja sam bio ubeđen da će me poslati u samicu. To ti sleduje. Nisam verovao kad mi je nadzornik rekao da neće da me diraju. A tog što sam tukao, prebacili su u drugu sobu."

dobijaju informacije od nekog od zatvorskog osoblja i sl. Novac, privilegije i uticaj na okruženje koji poseduje manjinski deo zatvoreničke populacije omogućava im da nametnu svoju hegemoniju, uspevajući pri tome da model vlastitog života i ponašanja nametnu kao poželjan drugima.

(Psiho)Fizički parametri hegemonog maskuliniteta

Telesnost je jedan od važnijih parametara maskuliniteta kod osuđenika. Percepcija tela u osuđeničkoj populaciji proizvod je diskursa koji vladaju u zatvoreničkoj potkulturi. Telo osuđenika – njegov izgled, proporcije, mišićna masa, "očuvanost", starost i držanje ključni su u kreiranju "prvog utiska" o osuđeniku. Na osnovu njih procenjuje se psihofizičko stanje osuđenika, tj. njegova psihička i fizička snaga, i šalje se poruka drugima o tome kako se osuđenik "*snalazi i drži u zatvoru*". Priličan broj osuđenika nastoji da "redovnim vežbanjem i pojačavanjem ishrane" zadrži dobru formu. Osuđenici kažu da kroz praksu vežbanja kanališu negativnu energiju i uspevaju da utroše vreme kojeg zbog nedovoljnog broja radnih mesta u zatvoru imaju na pretek. Razvili su brojne načine da i u vrlo skućenom prostoru sobe improvizuju vežbaonicu. Nije redak slučaj da osobe koje nikada nisu trenirale niti odlazile u teretanu dok su bile na slobodi, u zatvoru počnu da vežbaju. Ispitanici uglavnom odgovaraju da vežbaju da bi prekratili vreme, ali vežbanje takođe olakšava komunikaciju i integraciju u društvo, kao i približavanje onim osuđenicima koji su inače vrlo oprezni pri sklapanju poznanstava. Koliko je vežbanje značajno za komunikaciju i interakciju može se zaključiti iz odgovora starijih ispitanika koji ne treniraju i koji na neki način ostaju po strani zatvorskih dešavanja ili su usmereni na svoju generaciju.

Boravak u zatvoru neminovno ostavlja trag na osuđeniku. Veliki broj osoba u malom prostoru, zagušljive prostorije zbog duvanskog dima, loša ishrana i nedovoljno vremena provedenog na vazduhu (pola sata do sat vremena šetnje dnevno) odražava se na zdravlje osuđenika. Usled malo kretanja i mnogo ležanja tokom dana osuđenici tokom godina postaju fizički sve slabiji (tromiji) i bolesniji. Veliki broj osuđenika pati od depresije, koristi antidepresive i tablete za spavanje, a najveći deo dana prespava. Drugi ("čvršći") osuđenici na njih gledaju slično kao na narkomane, što mnogi od njih i jesu. Pribegavanje tabletama za smirenje i konstantno spavanje u zatvoru tumači se kao posledica psihičke slabosti. U kulturi unutar koje se očekuje da muškarac pokaže čvrstinu i izdržljivost, ovako eksplicitno iskazivanje slabosti nije dobro prihvaćeno.

"Umeo je da preskoči ceo red koji čeka da telefonira i da uzme da razgovara. I onda svi njega čekaju, a on nije čekao u redu. Komandir tu, gleda, ostali negotuju, komandir ne reaguje. A niko neće da reaguje dok su tu komandiri. Kasnije se možda organizuje nešto, neko otvaranje glava i to. Ali kad prođe neko vreme."

Osuđenici koji u zatvoru provedu po više godina svesni su značaja fizičke aktivnosti u zatvoru, zbog čega dosta vremena posvećuju vežbanju i zdravim navikama. Često, međutim, izbegavaju da navedu da se kondicija održava i zbog mogućih fizičkih konflikata, koji su, sudeći po njihovim odgovorima, deo zatvorske svakodnevice. Ishod tih konflikata zavisi od fizičke predispozicije svakog aktera. Snažno mišićavo telo govori o psihofizičkom stanju muškarca, u ovom slučaju osuđenika, tj. demonstrira snagu i integritet. Osuđenici, međutim, često opovrgavaju ovakav stav i tvrde da vežbaju samo da bi prekratili vreme i ubili dosadu i da to nema nikakve veze sa njihovom demonstracijom snage. Međutim, snaga i fizički izgled osuđenika često jesu vrlo važni i bez obzira na godine osuđenika, svi mu pridaju značaj. Kao prostor stalnog straha i povećanog opreza zatvor primorava osuđenika da se, ukoliko dođe u situaciji da se brani, mora osloniti na sopstvenu snagu pre svega. Osuđenici, međutim, teže tome da fizički izgled i snagu koriste pre kao simbolički nego kao praktični resurs. To znači da osuđenici koji su fizički krupniji ili kod kojih su muskulatura i fizička snaga izraženiji, pokušavaju da simbolički potencijal ovih "karakteristika" iskoriste pre izbijanja fizičkog sukoba, a ne da ga stavljaju na probu tokom sukoba. Njihov izgled treba da zastraši i potčini druge, da bude sredstvo neupotrebljene i pretpostavljene moći, a ne sredstvo prisile. Ovakvi osuđenici, vrlo često, uspevaju da razne situacije reše na "miran način". Nekada se upravo iz kruga ovih osuđenika stvara zatvorski sloj "privilegovanih". Oni dobijaju određene benefite od strane formalnog sistema, ali zauzvrat ne smeju da "prave probleme" i "izazivaju incidente", dok sa druge strane moraju da smanjuju tenziju između drugih osuđenika. Ovakvi osuđenici, pored određenih fizičkih predispozicija, uvek imaju "dobar" kriminalni pedigre i odlične komunikativne sposobnosti.

Osuđenici koji su u zatvoru boravili tokom poslednjih decenija dvadesetog veka svedoče da su se "danas stvari malo promenile u odnosu na pre" i da, iako su sukobi i tuče u zatvoru i danas prisutni, "privilegovaniji" osuđenici izbegavaju otvoren sukob sa drugima i umesto njih "taj posao" obavlja neko ko je spreman da istrpi sankcije. Ranije su muškarci "bili srčaniji" i "spremniji da se potuku", bez obzira na posledice. Iz odgovora današnjih osuđenika potvrđuje se da ne žele da se tuku "za svaku sitnicu" ili "pogrešan pogled", ali da itekako umeju da odreaguju ukoliko se osećaju ugroženo ili uvređeno. Takođe, i danas unutar osuđeničke populacije postoji nemali broj pojedinaca koji fizičkim karakteristikama poklanja možda i previše pažnje i koji lako pribegava nasilju, kao najefikasnijem odgovoru u momentu kada je muški identitet ugrožen. Kod ovakvih osuđenika prisutne su osobine koje Mosher objedinio pod nazivom hipermaskulinitet (Mosher 1991). Hipermaskulinitet je karakterističan po tome što idealizuje stereotipne muške osobine poput isticanja telesne snage, nasilja i agresivnosti. Hipermaskulini muškarci ne prihvataju to da muškarci poseduju osobine koje smatraju ženskim – poput empatije, plakanja

ili iskazivanja emocija na drugi način, verujući da su te osobine u suprotnosti sa "mačo" karakteristikama. Mosher smatra da je u američkoj kulturi hipermaskulinitet poistovećen sa hegemonim maskulinitetom (prema Karp 2010, 65). O izjednačavanju hipermaskuliniteta i hegemonog maskuliniteta možda ima smisla govoriti u kontekstu američkih zatvora o čemu nemam dovoljno podataka. Međutim, čini se da u domaćim zatvorima između ova dva tipa maskuliniteta ne stoji uvek znak jednakosti.

Da bih potkrepila ovu tvrdnju uzeću kao ilustrativan primer incident koji se 2013. godine dogodio u pritvorskoj jedinici Specijalnog suda, kada je Aleksandar Kristijan Golubović udario šamar (kao "vaspitnu čušku") svom cimeru Milu Đuraškoviću.¹³ U medijima su se pojavile razne spekulacije o uzrocima ovog incidenta.¹⁴ Međutim, važnije od stvarnog razloga incidenta je činjenica da je Golubović po izlasku iz pritvora, prepričavajući incident za medije, naveo da je Đuraškovića "blago udario", a da je "ovaj pao i počeo da se folira da ga boli". Činjenica da je Đurašković dobio šamar od Golubovića, a ne teže telesne povrede, pokazuje da se Golubović u fizičkom smislu osećao superiornije. To što Đurašković nije pokušao da se suprotstavi i odreaguje onako kako bi po definiciji hipermaskuliniteta muškarac trebalo da odreaguje, govori o

---

¹³ "Čoveka sam masirao jer ga je bolelo rame, pošto znam i fizikalnu terapiju da radim. Trenirao sam ga, masirao sam ga, crtao sam njegovoj deci čestitke, njegovoj ženi pisao prelepe stihove. Čovek mi je kupio sunčane naočare. Imali smo jedan veoma prislan odnos. Moji su ručkovi bili definitivno najbolji u celom CZ-u, pa smo razmenjivali iskustva jer i njegova sestra isto fantastično kuva. Međutim, taj njegov direktorski, nadmeni manir nije mogao da prođe u sferi gde sam ja, na primer, neka vrsta lava. Doći će hijena, zmija, soko i doći će neki kojot iz Berana. On meni priča o nekoj časti i poštenju, a vara ženu sa petoro dece! Animositet između nas je nastao kroz neke društvene igre. U "jambu" je bilo neko sitničarenje, krađa. Pravio tenziju čovek zbog 1.000 dinara koji su simbolični u igri. A on, kvazimilijarder, pravi problem zbog 1.000 dinara i beči se na mene. Ja mu kažem: "Smiri se, ovde igramo da nam prođe vreme. Ako te boli da izgubiš od mene 1.000 dinara, ja ću da ti platim samo da bude tišina". Onda je on tu počeo nešto da talasa, a ja sam mu jednu čvrgu opalio, od koje je on fijuknuo tri, četiri metra i pao, ali onako "lastu", na suvo. Tu je slučajno naišao komandir i ovaj se njemu požalio, žargonski rečeno iscinkario da ne možemo u sobi biti zajedno (...) On je jedan direktor, on ne zaslužuje ni šamar, on nije mogao da dođe u situaciju da ja njega ispesničim. On bi morao da me napadne mačem ili budakom da bih ja njega morao da neutrališem šamarom ili pesnicom. Čovek nije uopšte u tom fazonu. Čovek ne može da se opusti jer on je nabeđeni diša, nabeđeni milioner" (videti sajt <http://www.alo.rs/vesti/hronika/kristijan-golubovic-skidao-sampivski-stomak-uhapsenim-direktorima/41705>).

¹⁴ Više o incidentu videti na sajtovima dnevnog lista Alo (<http://www.alo.rs/vesti/hronika/kristijan-lupa-samare-u-zatvoru-je-ga-ne-gledaju-u-oci-kad-im-se-obraca/24544>); i Telegraf (<http://www.telegraf.rs/vesti/902178-kristijan-vodja-zvezdinih-navijaca-ivan-bogdanov-nije-zver-vec-jako-fin-i-prijatan-momak>).

različitim percepcijama maskuliniteta koje se sreću u zatvoru. U zatvoreničkoj potkulturi vrlo se ceni izdržljivost, dok iskazivanje bola, straha, a naročito pozivanje stražara u pomoć, predstavlja dovoljan razlog da se nečija muškost dovede u pitanje ili da se ismeva. Pored Đuraškovića, Golubović je u pritvoru pretukao i Aleksandra Čabarkapu¹⁵, koji mu je u jednom trenutku takođe bio cimer, jer je navodno maltretirao druge pritvorenike.¹⁶ U brojnim gostovanjima po televizijskim emisijama Golubović je često promovisao hipermaskuline obrasce ponašanja – demonstraciju fizičke snage, izdržljivosti, učešće u borbama i obračunima i govorio o "disciplinovanja" cimera.¹⁷

Iako smo u ovim slučajevima uskraćeni za informacije iz "prve ruke", možemo da primetimo nekoliko stvari. Prvi sukob, koji se dogodio sa Đuraškovićem, vezan je za odnos koji osuđenici inače imaju prema "kontroverznom" biznismenima. Osobe koje se bave kriminalom smatraju da se biznismeni često bave ozbiljnijim krivičnim delima, ali se kriju iza fantomskih firmi, dobrih knjigovođa i advokata (nekada i politike) koji im omogućavaju da se "izvuku". Osuđenici ih smatraju nadmenim, nadobudnim i uvereni su da biznismeni u zatvoru na njih "gledaju sa visine". Imala sam priliku da se i sama uverim da osuđenici osuđeni za dela privrednog kriminala često negiraju svoju krivicu, tvrde kako im je naneta nepravda i ističu da njima nije mesto u zatvoru. U osuđeničkim krugovima takvo ponašanje se teško toleriše i doživljava se kao licemeran odnos biznismena prema kriminalu.

Drugi konflikt prikazuje situaciju u kojoj se dvojica osuđenika sličnih predispozicija bore za dominaciju u istom prostoru. Obojica nastoje da "disciplinuju" druge i da na taj način steknu više poštovanja, odnosno više poslušnosti od drugih. Hipermaskulinitet, kao najekstremniji oblik muškog identiteta, često predstavlja sredstvo za ostvarivanje dominacije nad drugima. Tako postignuta dominacija obično uključuje upotrebu nasilja ili sukob u kojima akteri često nisu ravnopravni u fizičkom smislu. Groes-Green (2009), kao i Connell, stoji na stanovištu da je hegemoni maskulinitet rezervisan za privilegovanu klasu, dok je odlika subordiniranih maskuliniteta da teže da se izraze kroz

---

¹⁵ Aleksandar Čabarkapa je u domaćim medijima predstavljen kao kriminalac koji se tereti za brojna krivična dela, kao što su iznude, pokušaji ubistava, paljenje automobila, razbojništva, nedozvoljeno nošenje oružja i dr. (videti sajt <http://www.alo.rs/vesti/hronika/u-krevetu-zeka-na-ulici-gorila/28108>).

¹⁶ Više na sajtu <http://www.alo.rs/vesti/aktuelno/zeni-pise-pisma-ljubavnica-pati/29432>

¹⁷ Nakon izlaska iz pritvora i puštanja da se brani sa slobode, Aleksandar Kristijan Golubović je gostovao u emisijama *Eksplziv* na Prva TV (<https://www.youtube.com/watch?v=8OwuVHq3ASI>), u emisiji *Bulevar* na B92 (<https://www.youtube.com/watch?v=7KoRII16u6I>), emisiji *Goli život* na TV Happy (https://www.youtube.com/watch?v=MTXvje_s9vA), emisiji *Teška reč* na Pink-u (<https://www.youtube.com/watch?v=jIXuOASUxtM>).

upotrebu nasilja i dominacije. Isti autor, oslanjajući se na Gramšija, dominaciju definiše kao vid moći koji teži da zameni ili nadomesti hegemoniju (shvaćenu kao hijerarhijski odnos moći zasnovan na stabilnosti i saučesništvu svih aktera u odnosu) kada je ona osporena (Groes-Green 2009, 288-289). Poželjno je da se hegemoni status dosegne bez upotrebe nasilja, jer samo u tom slučaju možemo govoriti o postojanju jasne strukture odnosa i utvrđenoj hijerarhiji koja omogućava da svi pojedinci zauzmu unapred predviđen položaj u hijerarhiji. U tom svetlu treba posmatrati navedene incidente. Dvojica aktera (Golubović i Čabarkapa) koriste hipermaskulinitet kao sredstvo za ostvarivanje dominacije. Međutim, da bi bilo ko od njih dvojice (ili mnogi, njima slični, osuđenici u zatvoru) bio prepoznat kao "nosilac" modela hegemonog maskuliniteta, potrebno je da pored fizičke snage poseduje privilegovan status, koji je priznat i prepoznat od strane drugih osuđenika. Čini mi se da u ovim slučajevima ne možemo govoriti o privilegovanosti. U incidentu sa Đuraškovićem, Golubović je sankcionisan boravkom u samici; a što se tiče drugog incidenta, malo je verovatno da je do njega došlo neočekivano ili da je pritvaranje Golubovića i Čabarkape u isti prostor slučajan propust stražara, s obzirom na istorijat sukoba dvojice aktera.¹⁸

Dakle, da bismo govorili o hegemonom maskulinitetu, uz parametre poput krivičnog dela, poželjnih telesnih karakteristika i novca, neophodan je i privilegovan položaj koji osuđenik zauzima unutar osuđeničke populacije, u čemu je nešto već rečeno. Takvu privilegovanost drugi osuđenici prepoznaju, a delovi formalnog sistema omogućavaju. Ukoliko nema privilegovanosti koju omogućavaju formalne strukture, nema ni hegemonog maskuliniteta kao idealtipskog modela podržanog od strane svih nivoa jednog društva. Tada, u najboljem slučaju, možemo govoriti o pojedinačnim primerima dominacije, najčešće ostvarene nasiljem i zastrašivanjem. Dominacija ostvarena na ovaj način je međutim privremena, promenljiva i zavisna od aktuelnih odnosa snaga u zatvoru.

Na kraju, značaj fizičkih karakteristika ogleda se i u pravljenju podele na "muško" i "feminizirano" muško ponašanje u zatvoru. Ne postoji jedinstvena definicija toga šta je feminizirani muškarac, ali takvo ponašanje većina osuđenika prepoznaje "po hodu", gestikulaciji ili sedenju. Ovakvi osuđenici često bivaju ismevani zbog fizičkih karakteristika, njihova muškost se dovodi u pitanje, kao i njihov seksualni identitet. Seksualnost je, stoga, važan parametar hegemonog maskuliniteta, jer samo heteroseksualno orijentisani muškarci jesu Muškarci. Drugi oblici maskuliniteta koje poseduju "feminizirani" muškarci, homoseksualci ili transseksualci u zatvoru jesu subordinirani.

---

¹⁸ U medijima su se pojavile informacije da je 2010. godine već bilo sukoba između Golubovića i Čabarkape u Centralnom zatvoru u Beogradu. Videti tekst na sajtu <http://www.svet.rs/nas-svet/estrada/imace-vremena-da-rese-nesuglasice-kristijan-golubovic-u-zatvoru-prebio-aleksandra-cabarkapu>

Etnička pripadnost u kontekstu hegemonog maskuliniteta

U uvodu je bilo rečeno da je jedna od važnih karakteristika hegemonog maskuliniteta u zatvoru to što se on konstruiše u odnosu na subordinirane maskulinitete. Subordinirani maskuliniteti se u kontekstu zatvora najlakše uočavaju kod pripadnika etničkih manjina. Iako ne posedujem relevantne statističke podatke, iz razgovora sa zaposlenima u zatvorima stekla sam utisak da je broj pripadnika romske nacionalnosti u zatvoru veći u odnosu na pripadnike drugih etničkih grupa. Sa pripadnicima ove populacije obavila sam četiri intervjua. Međutim, kako je komunikacija sa njima proticala otežano zbog ograničenosti njihovog fonda reči na srpskom, odsustva poverenja i lošeg razumevanja pitanja, njihov položaj u zatvoru sam morala da rekonstruišem na osnovu izjava drugih osuđenika, ne-Roma. Od pripadnika drugih nacionalnosti podatke sam dobila od Slovaka (1), Mađara (1), Vlaha (1) i Bošnjaka (5).

Mesto osuđenika romske nacionalnosti na zatvorskoj hijerarhijskoj lestvici jeste vrlo nisko. Na izvestan način, oni pripadaju užem, homogenom i prilično zatvorenom zatvoreničkom krugu koji čine pripadnici romske nacionalnosti. Na pitanje sa kim se druže daju slične odgovore:

"Družim se sa onima koje znam spolja. Imam tu i neke rođake. Ne družim se sa onima koje ne poznajem odavno. Ovde moraš da si mnogo namazan. Pa moraš da paziš na sve. Ja sam pravio probleme pa sam dugo bio u izolaciji".

"Imam tu par drugara sa kojima se znam od ranije".

Sama romska populacija u zatvoru ima svoju zasebnu hijerarhiju. Oni koji zauzimaju više pozicije u okviru te interne hijerarhije često se postavljaju zaštitnički prema pripadnicima svoje nacionalnosti u situacijama kada su oni ugroženi od strane većinske populacije (recimo, Srba). Nastoje da "smire strasti" u konfliktnim situacijama ili recimo, pokušavaju da "pregovaraju" u ime drugih Roma. To su obično Romi koji su obrazovaniji, pismeniji ili bolje govore srpski i oni pokušavaju da pripadnicima svoje populacije olakšaju boravak u zatvoru koliko god je to moguće.

"K. je bio osuđen na deset godina robije. Nisam bio srećan kad sam video da imam Ciganina u sobi, ali niko te ne pita. Posle nekog vremena sam shvatio da je ok. Čim bi se oslobodio neki krevet u sobi, on je pravio dil da nam dovedu nekog novog Ciganina. On ih je uzimao u zaštitu, nalazio im je poslove. Obično su oni radili prljavije higijenske poslove umesto drugih. K. bi rekao da im se da pakla ili dve cigareta za taj posao. Na taj način im je K. omogućavao da prežive u zatvoru bez paketa ili novca koje bi im slala porodica, a oni bi obavljali neke poslove za njega. On je vodio računa i o Ciganima van naše sobe, uvek je hteo da im da kad nemaju da jedu."

Romi u zatvoru inače čine marginalnu grupu i često su diskriminirani kako od strane drugih osuđenika tako i od strane formalnog sistema. Većina njih ima loše higijenske navike, nizak nivo obrazovanja i skromna ili nikakva finansijska sredstva koja dobijaju iz spoljašnje sredine. Zbog toga čine vrlo nepopularnu populaciju za druženje ili komunikaciju sa ostalim osuđenima. Osuđenici romske nacionalnosti prilično dobro percipiraju svoju diskriminiranost i svesni su činjenice da ukoliko dođu u sukob sa pripadnicima srpske nacionalnosti gotovo uvek snose veću krivicu. Krivična dela za koja izdržavaju kaznu zatvora variraju od sitnih krađa i podvođenja žena do ubistava. Bez obzira na stepen krivičnih dela ovi osuđenici se teško uzdižu sa dna hijerarhije neformalnog zatvorskog sistema, prvenstveno zbog vrlo niskog nivoa obrazovanja i izuzetno jake stigmatizacije kojoj su izloženi.

Za razliku od Roma, pripadnici drugih manjina (poput Slovaka, Mađara, Vlaha i Bošnjaka) uglavnom nisu izloženi stigmatizaciji i diskriminaciji na osnovu nacionalne pripadnosti. Bošnjaci su čvrsto povezani sa pripadnicima svoje nacionalnosti, jedu posebno pripremljenu hranu i dnevne aktivnosti prilagođavaju svojim verskim obavezama (klanjanje i čitanje verske literature). Ovi osuđenici čine zatvorenu grupu koja se retko otvara prema pripadnicima drugih nacionalnosti.¹⁹ Njihova predstava o muškosti u vezi je sa njihovim verskim učenjem i delovanjem i često se ispoljava kroz otvoreno neprijateljstvo i konfrontaciju sa pripadnicima drugih nacionalnosti, kao i upotrebu nasilja koje opravdavaju verskim uverenjima. Koliko sam primetila, maskulinitet drugih etničkih grupa u zatvoru nije doveden u pitanje nacionalnom pripadnošću, a status koji imaju zavisi od brojnih drugih parametara, od kojih su neki pomenuti u prethodnom delu rada.

Završna razmatranja

Polazeći od toga da u muškim zatvorima, kao isključivo muškim društvima, postoji hijerarhija između različitih oblika maskuliniteta, nastojala sam da proverim upotrebljivost koncepta hegemonog maskuliniteta prilikom proučavanja međuljudskih odnosa u muškim zatvorima u Srbiji. Glavna pitanja na koja sam želela da odgovorim jesu: šta obuhvata hegemoni maskulinitet u zatvoru, koji su njegovi parametri, u kakvim oblicima se javlja, kojim mehanizmima je potpomognut i u kakvom odnosu stoji sa drugim, alternativnim,

---

¹⁹ Podatke dobijene od ovih osuđenika uzimam sa određenom rezervom, zato što su osuđenici koji su odgovarali na pitanja osuđeni uglavnom zbog verskog ekstremizma i izazivanja nemira u vezi sa verskim i nacionalnim pitanjima. Iz tog razloga, ne mogu da tvrdim da se i drugi pripadnici Bošnjaka ponašaju na isti način tokom boravka u zatvoru, kao ni da zaključim u kakvim su odnosima sa drugim osuđenima.

podređenim, odnosno marginalnim maskulinitetima u zatvoru. Kao izvori su korišćeni štampani i elektronski mediji, kao i intervjui sa ispitanicima koji su u zatvoru proveli od tri do petnaest godina. Koncept hegemonog maskuliniteta, pokazuje ovo istraživanje, jeste potencijalno korisno analitičko sredstvo koje omogućava da se uoče, izdvoje i definišu obrasci moći u zatvoru. Naravno, treba imati u vidu i ograničenja ovog koncepta. Ona su pre svega u tome što se time nameće izuzetno široko shvatanje koncepta maskuliniteta, a što opet usložnjava shvatanje njegovog odnosa sa drugim, srodnim ili sličnim konceptima. Recimo, nije uvek lako napraviti razliku između opšteg pojma moći i pojma hegemonog maskuliniteta, ili između hegemonog maskuliniteta i hipermaskuliniteta. Takođe, nije uvek jednostavno napraviti jasnu razliku između predstava hegemonog maskuliniteta u zatvoru i van zatvora. Predstave o hegemonom modelu maskuliniteta u zatvoru ne odudaraju u potpunosti od onih koje postoje van zatvora, ali načini ispoljavanja takvog maskuliniteta u zatvoru su nešto drugačiji.

Hegemoni maskulinitet u zatvoru predstavlja maskulinitet koji je dominantan u odnosu na druge, subordinirane maskulinitete. Da bi osuđenik mogao da dosegne ili da se približi statusu hegemonne muškosti u zatvoru potrebno je da zadovolji tri osnovna parametra. Prvi je u vezi sa krivičnim delom, drugi se odnosi na finansijsku moć, a kao treći sam izdvojila (psihofizičke predispozicije. Naravno, ova tri parametra čine minimum uslova za približavanje statusu hegemonog maskuliniteta unutar zatvora. Pored njih, da bi se dosegao status hegemonog maskuliniteta neophodne su i druge odlike, poput mentalne snage, emotivne stabilnosti i dobre komunikativne veštine. Takođe, istraživanje je pokazalo da je hegemoni maskulinitet rezervisan uglavnom za pripadnike srpske nacionalnosti, dok pripadnici manjinskih grupa (poput Roma) ostaju prepoznati kao "nosioci" subordiniranih modela maskuliniteta, kao i pripadnici seksualnih manjina.

Iako osuđenici u razgovoru sa mnom nisu koristili kategorije poput hegemonije, dominacije, autoriteta, lidera ili vođa, niti su eksplicitno govorili da žele da se nametnu drugima u zatvoru, iz njihovih odgovora i opisa svakodnevnih situacija kroz koje su prolazili, može se zaključiti da mnogi osuđenici traže način za dostizanje višeg statusa. Težnja za višim statusom manifestuje se kroz transformaciju pojedinih obrazaca maskuliniteta, kada, recimo, osuđenici počinju da se bave bodibildingom iako to van zatvora nisu praktikovali ili se koriste brojnim neistinama kako bi se pridružili određenim zatvorskim krugovima.

Iako sam imala nameru da prikupim podatke o vertikalnoj pokretljivosti među osuđenima, nisam uspela da saznam da li uopšte dolazi do nje. U američkim zatvorima, recimo, krivična dela koja zahtevaju izdržljivost, žilavost ili pružanje određenog vida otpora, poput ubistva policajca, predstavljaju resurs za socijalnu pokretljivost u zatvoru (Karp 2010: 67). U domaćim zatvorima nisam naišla na slične podatke, mada postoje nagoveštaji da pojedini učesnici u ratnim dešavanjima na prostoru bivše Jugoslavije i osuđenici koji su bili u bliskom

okruženju srpskih generala ili komandanata srpskih paravojnih formacija imaju dosta dobar tretman od strane drugih osuđenika. Takođe, iz izjava mojih ispitanika zaključila sam da hipermaskulinitet ne predstavlja hegemoni maskulinitet u domaćim zatvorima iako bi se, uz izvesne rezerve, moglo zaključiti da sve do devedesetih godina prošlog veka to jeste bio slučaj. Iako i danas ima osuđenika koji hipermaskuline osobine stavljaju na pijedestal muških osobina, sve je veći broj stanovnika zatvora koji izražava poštovanje prema oblicima kriminala personifikovanih recimo, u članovima bande Pink Panter ili u Darku Šariću.²⁰ Na osnovu prikupljene građe ne mogu da zaključim da se hipermaskulinitet u domaćim zatvorima percipira kao hegemoni maskulinitet. Analizirajući dostupnu građu, došla sam do zaključka da u nekim slučajevima hipermaskulinitet može biti jedan od elemenata hegemonog maskuliniteta. Međutim, čak i kada hipermaskulinitet jeste jedan od elemenata hegemonog maskuliniteta, on nije dovoljan da bi se taj status dosegao. Neophodno je prisustvo i drugih, u radu opisanih parametara kao i određene privilegije i povlašćen status koji mora da postoji za one kod kojih se prepoznaje hegemoni maskulinitet. Te privilegije moraju da budu omogućene od strane formalnog sistema, a prepoznati od svih drugih aktera u neformalnom sistemu. Sa tim u vezi, na kraju mogu da zaključim da na održavanje predstave o hegemonom maskulinitetu u zatvoru utiču dve vrste faktora: interni i eksterni. Prvi se pronalaze unutar same osuđeničke populacije. Svaki osuđenik ubrzo po ulasku u zatvor biva upoznat sa pravilima neformalnog sistema koja se tiču međusobne komunikacije i interakcije. Pravila koja se pojedincima nameću kroz "prijateljski savet", pretnju ili opomenu, a vezana su za to sa kim osuđenici mogu da se druže, kakav stav o kome treba da zauzimaju, o čemu smeju da pričaju ili šta smeju da rade u zatvoru, omogućavaju osuđenicima da steknu uvid u to koji su poželjniji modeli ponašanja i, u izvesnoj meri, fizičkog izgleda. Sa druge strane, želja za pripadanjem i prihvatanjem od strane okruženja zahteva uklapanje u postojeće matrice i šablone socijalno prihvatljivih oblika ponašanja. Eksterni faktori se pak tiču (suptilnih) mehanizama kojima organi formalnog sistema podržavaju određene oblike maskuliniteta i omogućavaju reprodukovanje postojećeg stanja i odnosa snaga u zatvorima. Moj utisak je da formalni sistem to omogućava svesno jer na taj način podstiče stvaranje zatvorskih autoriteta (kao najbližih idealu hegemonog maskuliniteta), koji uspevaju da zatvorsko "bure baruta" održavaju pod kontrolom koristeći ne eksplicitno nasilje, već vlastite (pre)dispozicije i osobine predstavljene kao ideal zatvoreničke potkulture.

---

²⁰ Ovi osuđenici dugo su uspevali da "rade" bez javnog eksponiranja. Izveštavanja u medijima tokom poslednjih godina o njihovim pljačkama (Pink Panter) ili "pranju" stotina miliona dolara od droge (Darko Šarić) napravila je "oreol" ovim kriminalcima, stvarajući tako novog srpskog kriminalca, drugačijeg i sofisticiranijeg od hipermaskulinih, žestokih momaka koji su neprikosnoveno vladali srpskim podzemljem do pre nešto više od jedne decenije.

Literatura:

- Bandyopadhyay, M. 2006. Competing Masculinities in a Prison, *Men and Masculinities* 9(2): 186-203.
- Bijelić, N. 2011. *Muškarci i rodna ravnopravnost u Hrvatskoj: Rezultati istraživanja IMAGES – International Men and Gender Equality Survey*. Zagreb: CESI.
- Campbell, A. 2002. *A mind of her own: The evolutionary psychology of women*. Oxford: Oxford University Press.
- Carrigan, T., R. W. Connell, and J. Lee. 1985. Toward a new sociology of masculinity. *Theory and Society* 14 (5): 551-604.
- Carrabine, E. and Longhurst, B. 1998. Gender and Prison Organisation: Some Comments on Masculinities and Prison Management. *Howard Journal of Criminal Justice* 37 (2): 161-176.
- Cheng, C. 1996. "We choose not to compete: The "merit" discourse in the selection process, and Asian and Asian American men and their masculinity". In *Masculinities in organizations*, (eds.) C. Cheng. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Cockburn, C. 1983. *Brothers: Male dominance and technological change*. London: Pluto.
- Connell, R. W., D. J. Ashenden, S. Kessler, and G. W. Dowsett. 1982. *Making the difference: Schools, families and social division*. Sydney, Australia: Allen and Unwin.
- Connell, R.W. 1987. *Gender and power*. Sydney, Australia: Allen and Unwin.
- Connell, R.W. 1995. *Masculinities*. Cambridge: Polity Press.
- Connell, R.W. 2000. *The Men and the Boys*. Cambridge: Polity Press.
- Connell, R.W. and Messerschmidt J.W. 2005. Hegemonic Masculinity: Rethinking the Concept. *Gender and Society* 19(6): 829-859.
- Demetrio, D.Z. 2001. Connell's Concept of Hegemonic Masculinity: A Critique. *Theory and Society* 30(3): 337-361.
- Groes-Green, C. 2009. Hegemonic and Subordinated Masculinities: Class, Violence and Sexual Performance Among Young Mozambican Men. *Nordic Journal of African Studies* 18(4): 286-304.
- Gutmann, M. C. 1996. *The meanings of macho: Being a man in Mexico City*. Berkeley: University of California Press.
- Gutmann, M. 1997. Trafficking in Man: The Anthropology of Masculinity. *Annual Review of Anthropology* 26: 385-409.
- Jarić, I. 2006. Rekonfiguracija hegemonih modela (muških i ženskih) rodnih uloga u procesu transformacije srpskog društva. *Filozofija i društvo* 2/2006: 175-190.
- Karp, D. 2010. Unlocking Man, Unmacing Masculinities: Doing Man's Work in Prison. *The Journal of Men's Studie* 18(1): 63-83.
- Messerschmidt, J. W. 1995. Managing to kill: Masculinities and the space shuttle Challenger explosion. *Masculinities* 3(4): 1-22.

- Messerschmidt, J.W. 2001. "Masculinities, crime and prison". In *Prison Masculinities*, (eds.) Sabo, D.F., Kupers, T.A., and London, W. 67-72. Philadelphia: Temple University Press.
- Mosher, D.L. 1991. Macho men, machismo, and sexuality. *Annual Review of Sex Research* 2(1): 199-247.
- Pavićević, O. i S.Uljanov. 2012. "Fenomeni potrošačke kulture i njihov uticaj na maloletnički kriminal u Srbiji". U *Maloletničko pravosuđe u Republici Srbiji*, (ur.) Ivana Stevanović, 17-25. Beograd: Centar za prava deteta.
- Petersen, A. 2003. Research on Men and Masculinities: Some implications of Recent Theory for Future Work. *Man and Masculinities* 6(1): 54-69.
- Phillips, J. 2001. Cultural construction of manhood in prison. *Psychology of Men and Masculinity* 2: 13-23.
- Phillips, C. and Earle, R. 2010. Reading difference differently?: Identity, epistemology and prison ethnography. *British Journal of Criminology* 50(2): 360-378.
- Sabo, D.F., Kupers, T.A., and London, W. 2001. *Prison masculinities*. Philadelphia: Temple University Press.
- Šmale, V. 2011. *Istorija muškosti u Evropi (1450-2000)*. Beograd: Clio.

Primljeno: 7.12.2014.

Prihvaćeno: 27.2.2015.

Biljana Anđelković

HEGEMONIC MASCULINITY IN MALE PRISONS IN SERBIA

Starting with the standpoint that there is not only one but several different types or forms of masculinity in each society, the paper deals with the possibilities of applying the concept of hegemonic masculinity in research of social relations in male prisons in Serbia. In this paper I tried to interpret the relationships between the inmates using several concepts or sources of power which are elements of hegemonic masculinity (economic, psychophysical, criminogenic). During the analysis, it was necessary to determine the distinction between hegemonic masculinity and hipermasculinity. We analyzed the interviews with the prisoners and ex-prisoners from the correctional facilities Zabela and Niš (in Požarevac and Niš) in period 2010-2014.

Keywords: hegemonic masculinity, hipermasculinity, subordinated masculinity, inmates, correctional institution/prison